

Čigavi bodo Triglav in druge slovenske gore

Spor med Slovenci in Nemci v planinstvu

Peter Mikša

Druga polovica 19. in začetek 20. stoletja sta bila čas iskanja narodne identitete Slovencev, ki so na svojem ozemlju čutili vedno močnejše pritiske Nemcev. Tedaj so začeli Nemci v stari Avstriji posvečati večjo pozornost slovenskim pomorskim krajem in pokrajinam, ki so predstavljale most proti Jadranu. V vseh panogah so sčasoma začeli z načrtno germanizacijo. Tako so nemško-slovenska nasprotja v tem času zaznamovala vsa področja življenja: kulturno, gospodarsko, poslovno, družbeno, športno in šolsko. Nacionalni boji so se preko planinstva prenesli tudi na najvišje slovenske vrhove, s čimer pa se Slovenci niso strinjali in začela se je tekma oziroma pravi boj za slovenske gore.

Za Slovence, ki so tedaj večinoma živeli v Habsburškem cesarstvu, je z več vidikov pomembno leto 1861, ko je cesar Franc Jožef s februarskim patentom¹ uveljavil pravico do združevanja v društva. Leto 1867 je prineslo novo državno ustavo, ki je med drugim uvajala dvojno monarhijo Avstro-Ogrsko, ter reformni zakon o družtvih in shodih. S temi dejanji so različne družbene skupine dobile možnost uveljavljanja svojih interesov na vseh področjih narodne dejavnosti – v politiki, gospodarstvu, znanosti in kulturi. Na Slovenskem se začne t.i. čitalniška doba s čitalnicami, na katerih so se družili narodno zavedni Slovenci, ki so skušali dvigniti pomen kulture slovenskega naroda in jezika. Kot del kulture lahko štejemo tudi

telesnovzgojno aktivnost in planinstvo kot njen pomemben del.

Slovensko planinsko društvo Nemcem dvigne pritisk

Posamezni ljubitelji gora so sprva le težko sanjali o lastnem planinskem društvu, še manj, da bi bilo izrazito slovensko. A posamezniki so počasi utirali spremembo miselnosti ter dajali pobude za utrjevanje poti v Julijske in Kamniško-Savinjske Alpe. Prvi poskus ustanovitve

slovenskega planinskega društva pripisujemo Ivanu Žanu in njegovim Triglavskim prijateljem leta 1872, ker pa do izvedbe ni prišlo, so bila v slovenskih deželah prva planinska društva deklarativno nemška. Prvo je bilo Deutscher in Österreichischer Alpenverein (DÖAV), ki je v slovenskih deželah ustanovilo prvih pet sekcij, in sicer kranjsko, mariborsko, celjsko, beljaško in primorsko, ustanovljeno v Trstu. Kranjska sekcija s sedežem v Ljubljani, ustanovljena 7. marca 1874, je imela v svojih vrstah izrazito veliko število slovenskih članov, med njimi mnoge znane planince: Franca Kadilnika, Karla Dežmana, Marka Lipolda in številne druge. Kranjska podružnica je nato precej hitro zamrla, a so jo planinci na ustanovnem občnem zboru leta 1881

Nasprotni tabor: vodilni člani kranjske sekcije DÖAV na spominski razglednici. Od leve dr. Fritz Suppan, Karl Deschmann in botanik Wilhelm Voss.

Fototeka Slovenskega planinskega muzeja

¹ Avstrijska vlada je 26. 2. 1861 razglasila t. i. februarski patent. Ta je bil sestavljen iz cesarskega manifesta, temeljnega zakona o državnem zastopstvu ter deželnih redov in deželnozbornih volilnih redov za vse dežele poznejše avstrijske polovice monarhije. Čeprav je deželna avtonomija tudi v tem sistemu igrala precejšnjo vlogo, so vendar sprejeli februarski patent kot vrnitev k centralistični ureditvi. Februarski patent je za slovensko narodno prebujenje pomemben, ker je dovoljeval ustanavljanje nepolitičnih društev in s tem rodil številna kulturna, prosvetna, športna in podobna društva, ki so bila prave žibelke narodnega osveščanja, hkrati pa gibal družbenega življenja v posameznih krajih.

ponovno oživil. Novi predsednik je postal Karl Dežman (oziroma Deschmann), ki je bil do leta 1861 velik rodoljub, nato pa je prestopil v nemško stranko in postal njen voditelj.² Ob bogati denarni podpori predvsem Kranjske industrijske družbe (KID) in Kranjske hranilnice je kranjska sekcija izdelala vrsto poti po slovenskih gorah ter na Gubah postavila planinsko zavetišče, Triglavhütte, ki so ga slovesno odprli 1887. Koča je bila še istega leta preimenovana v *Deschmann Hütte*. Dve leti za kranjsko sekcijo, leta 1876, je bila ustanovljena mariborska in leta 1884 celjska sekcija. V Trstu so sekcijo ustanovili že leta 1873. Poleg DÖAV pa so na slovenskem delovali še drugi nemško usmerjeni klubi, kakršni je Avstrijski turistovski klub (Österreichischer Touristen Club – ÖTC), ustanovljen leta 1869 na Dunaju. Tudi ta je ustanavljal podružnice v slovenskih deželah, a v nasprotju z DÖAV predvsem v manjših krajih. Nemci so se v naših gorah počutili kot doma in zato ni nenavadno, na kakšen odziv je naletelo leta 1893 v Ljubljani ustanovljeno Slovensko planinsko društvo (SPD). Članstvo DÖAV se je pritoževalo, da želijo Slovenci izriniti Nemce "s starih nemških planinskih

² Več o Karlu Dežmanu v posebnem članku na naslednjih straneh.

Kočo Maria Theresia Schutzhaus je zgradil DÖAV. Po prvi svetovni vojni je pripadla kraljevini Jugoslaviji in postala Aleksandrov dom, kasneje Dom Planika pod Triglavom. Arhiv Petra Mucka

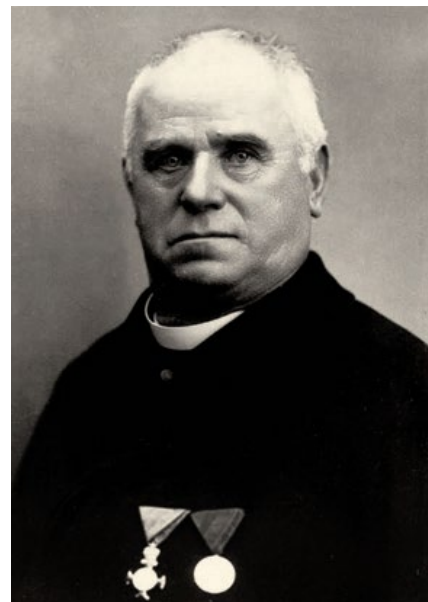
tal", leta 1893 pa je novoustanovljena Akademska planinska sekcija iz Gradca v javnost poslala izjavo, da želi "zanesti nemški jezik, nemško kulturo in nemške šege v Savinjske Alpe, ki jim grozi slovanska povodenj".

Besedne vojne in druga nasprotovanja

SPD je deloval kot branik slovenskega jezika, ozemlja in predvsem gora, stremel je k uporabi slovenščine pri označbah poti in k uporabi slovenskih imen gora.

Nemcem so bile glavna spotika slovenske kočice in poti. Namen nemških obrekovalnih člankov je bil hujskanje širših nemških krogov proti SPD in smešenje njegovega delovanja. Društvu so želeli spodkopati ugled, ki si ga je pridobilo v kratkem času. Slovenski nasprotniki so povsod poudarjali, da Slovenci še niso kulturen narod, da druge posnemajo in da so vrh tega še zlobni, saj hočejo zatreti sledi nemške kulture. V časopisnih člankih so se spraševali, kako je mogoče, da si Slovenci upajo zaznamovati, popravljati in napravljati poti, postavljati slovenske napise in graditi planinske kočice, ne da bi poprej vprašali DÖAV oziroma njegovi sekciji na Kranjskem in Štajerskem za milostno dovoljenje.

Po mnenju nasprotnikov je SPD postavljalk konkurenčne kočice povsod, kjer je potrebam turistov že zadostil DÖAV. Proti takšnemu mišljenju je SPD leta 1896 ostro nastopil v svojem občilu, Planinskem vestniku. Obiskovalca naj ne bi zanimalo, čigava je kočica, bolj naj bi bilo pomembno, da mu ugaja in da je postavljena na primernem kraju. Slovenske kočice so vsemu navkljub sprejemale tudi

Jakob Aljaž, pojem borca za slovenski obraz naših gora
Fototeka Slovenskega planinskega muzeja

nemške popotnike, kar pa ni držalo za kranjsko sekcijo, ki slovenskih članov v svoje kočice običajno ni sprejemala. Kljub prizadevanjem so se nemške kočice vse bolj praznile: leta 1907 je Dežmanovo kočico obiskalo le še 49 planincev. Za vse manjši obisk so krivili Slovence, češ da mažejo njihove markacije, podirajo kažipote in kole z napisnimi tablami. Od nemškega tožarjenja in rovarjenja je bilo zlasti ogroženo triglavsko območje, kamor je SPD usmeril svoje sile. V Planinskem vestniku so ta čas zapisane odmevne besede: "Triglav je naš biser, čuvajmo ga torej kot drag zaklad slovenskega ponosa."

Triglav je naš

V času časopisnih bojev med SPD in DÖAV oz. njegovimi sekcijami se je vzporedno pisala še ena zgodba boja za naše gore, sicer tesno povezana z delovanjem SPD in morda najpomembnejša. Leta 1889 je službovanje na Dovjem prevzel župnik Jakob Aljaž. Svojega prihoda se je spominjal takole: "Na Dovjem se mi je pokazalo novo polje: turistika in slovensko planinstvo. Žal skoraj vse je bilo nemško, ko pridem na Dovje; Alpenverein postavlja nemške napise, nastavlja in dobro plačuje nemške vodnike (rojene Slovence). Ko ljudi izpodbujam, da ustanovimo požarno brambo, hočejo nemški jezik imeti za poveljstvo; komaj zmagam s slovenščino! Leta 1890 se zida velika cementna tovarna s tujim kapitalom, uradniki so Nemci, le delavec je še Slovenec ... "

Stolp, postavljen leta 1895 vrh Triglava, je sprožil tožbo Nemcev proti Jakobu Aljažu. Fototeka Slovenskega planinskega muzeja

z nemškimi organizacijami, ki so se ga lotile s trditvijo, da je ob izgradnji uničil podzemno triangulacijsko točko prvega reda. Z obtožbami so želeli doseči podrtje stolpa.

Aljaž se je obtožbam uprl, češ da so štirideset let poprej civilni inženirji postavili na vrhu le leseno piramido za meritve, ki pa je bila zaradi vremena kmalu uničena. Preiskava, ki jo je vodil češko-nemški deželni geometer, se je vlekla pol leta, ne da bi Aljaž vedel zanjo. Pri tem so bili zaslišani kmetje, gorniki, lovci in vodniki. Aljaž v spomnih pripoveduje: "Preiskava je tekla že pol leta, preden sem kaj izvedel. Jaz pa sem imel dobre priče, da so pred štiridesetimi leti 'merjavci' postavili le leseno piramido, ne pa triangulacijsko točko položili. Priče so bile Janez Klinar, p.d. Požganc, in srenjski sluga Gregor Legat. Nemci so se že košatili, kajti deželni geometer je zažugal: Triglavski stolp bomo odstranili in župnik Aljaž bo plačal 1000 goldinarjev kazni." Vendar sta obe priči potrdili njegovo zgodbo o leseni piramidi, pravdo pa je pomagal ovreči tudi vojaški stotnik Schwarz, ki je pričal, da podzemeljske triangulacijske točke na Triglavu nikoli ni bilo. Stotnik je nato Aljaža še prosil, da bi za mero vzel stolp in v sredini tlorisa zakopal škatlo s pergamentom kot resnično triangulacijsko točko. Vse to pa bi pomenilo, da je stolp pod cesarskim varstvom, čeprav v Aljaževi lasti. Aljaž je nato stolp in zemljišče podaril SPD.

Še istega leta je postavil Aljažovo kočjo v Vratih in odkupil zemljišče na Kredarici. V Vratih so leta 1904 postavili Aljažev dom, ki ga je po štirih letih odnesel plaz. Leta 1910 je Aljaž izbral nov prostor v Vratih, poiskal izvir vode, kupil les, ki ga je bilo tam izjemno težko dobiti, in najel delavce. Na Kredarici je SPD leta 1896 postavil skromno kočjo, ki je bila v letih 1909 in 1910 razširjena ter preimenovana v Triglavski dom. Tik pod vrhom Triglava je dal v skalo izstreliti še jamo, t.i. Staničevo zavetišče, da bi se vanj ob neurju lahko zatekli planinci.

S prvo svetovno vojno je prišlo do razpada monarhije in s tem tudi do razpada sekcij in prehoda vse posesti DÖAV v slovenske roke. Po tem je bilo konec tudi boja za slovenske gore. ●

Kot ljubitelj gora je leta 1895 pristojeval kot ustanovni član formiranju podružnice SPD v Radovljici, nato je bil izvoljen še za namestnika načelnika podružnice. Njegove simpatije do Triglava so po tem imenovanju prišle do polnega izraza, čeprav delovanje SPD sprva ni bilo usmerjeno h končni odsvojitvi Triglava iz nemških rok. Večina zemljišč v okolici triglavskega vrha je bila v lasti Verskega sklada, ki je bil bolj kakor Slovcem naklonjen nemškimi obiskovalcem gora.

Aljažu je uspelo leta 1895 za en goldinar³ kupiti zemljišče na vrhu Triglava od dovške občine. Nato je zadolžil kleparskega mojstra Antona Belca iz Šentvida nad Ljubljano za izgradnjo stolpa, ki je bil izdelan iz debele pocinkane pločevine in železnih stebrov, zalitih z betonom. Postavili so ga v le dveh dneh, saj so prespali v Dežmanovi koči.

Postavljavci so imeli srečo, da je bil Triglav takrat ovit v meglo in ni bilo nemških gornikov, ki so imeli v koči prednost pri pridobivanju ležišč. Ta preferenca pri podeljevanju ležišč je Aljaža napeljala k ideji za postavitve kočje na Kredarici. Oskrbnik Vilman ga je spravil v zelo slabo voljo, ko mu je rekel, da ima srečo, ker ni Nemcev, saj da sicer zanj v koči ne bi bilo prostora. Aljaž je bil silno jezen. Nemška kočja je namreč stala v njegovi župniji in da zanj ne bi bilo prostora ... to je bilo preveč. "V tistem trenutku sem sklenil, da naredim Triglavsko kočjo, in sicer kočico samo zase in za nekaj svojih prijateljev. Če se bo pa SPD na moj poziv zdramil, bomo delali veliko kočjo. Kje, bom pa prihodnji teden pogledal. Če drugod ne najdem prostora in mi nihče ne pomaga, bom postavil svojo kočico vštric Dežmanove, deset korakov od nje ... tako užaljen je bil moj narodni ponos."

Tožba zaradi stolpa

Nakup zemljišča in izgradnja stolpa sta Aljažu prinesla pravdarski spopad

³ Za en goldinar si takrat na ljubljanski tržnici lahko dobil petdeset jajc, deset litrov mleka, slaba dva kilograma govejega mesa ali dobro rejenega piščanca.